

Streszczenie: W artykule przedstawiono wpływ pandemii COVID-19 na funkcjonowanie przedsiębiorstw społecznych w Polsce. Zakres czasowy badań obejmuje lata 2020 i 2021. Opisano działalność przedsiębiorstw społecznych w czasie kryzysu i obowiązujących obostrzeń. Poddano także ocenie, na ile rozwiązania wprowadzane we własnym zakresie, takie jak: pomysłowość zarządzających, zaangażowanie kapitału ludzkiego oraz rozwiązania ochronne oferowane w ramach tarcz antykryzysowych, pozwoliły firmom na zachowanie płynności finansowej. Poruszono również problematykę negatywnego wpływu pandemii na dalszą działalność tych organizacji.

Słowa kluczowe: przedsiębiorstwa społeczne, organizacje, pandemia COVID-19.

1. Wstęp

Problemem badawczym artykułu jest analiza zmian w przedsiębiorstwach społecznych w Polsce, które nastąpiły w związku z pandemią COVID-19. Celem opracowania jest przedstawienie mechanizmów, dzięki którym przedsiębiorstwa społeczne przystosowały się ekonomicznie do funkcjonowania w pandemii. Autorka stara się ocenić wpływ pandemii na organizacje, zdiagnozować poziom ich aktywności oraz zaprezentować dane o nowych działaniach podejmowanych w odpowiedzi na problemy wywołane pandemią.

Autorka stawia następującą hipotezę badawczą: pandemia COVID-19 wpłynęła na osłabienie kondycji ekonomicznej przedsiębiorstw społecznych w Polsce. W badaniach naukowych wykorzystano studium przypadków, dane statystyczne GUS oraz raporty z badań przeprowadzonych przez organizacje pozarządowe w latach 2020 i 2021 (Internet 7). Pozwoliło to zdiagnozować zmiany ekonomiczne w przedsiębiorstwach społecznych, które zaszły pod wpływem pandemii COVID-19.

W opracowaniu organizacje zbadano pod względem ekonomicznym (skupiając się na sytuacji finansowej, pracownikach i wolontariuszach oraz bliskim otoczeniu, czyli odbiorcach). Statystyki pokazują, jak organizacje korzystały z różnego rodzaju wsparcia zewnętrznego oraz jakie mają dziś kluczowe problemy i potrzeby.

2. Przedsiębiorstwa społeczne w czasie pandemii COVID-19

Pojawienie się pandemii COVID-19 było ogromnym zaskoczeniem dla wszystkich. Okazało się, że mimo wielu narzędzi służących do rozpoznawania i analizy ryzyka

oraz zaawansowanych systemów monitoringu otoczenia nie udało się przewidzieć zagrożenia, które stało się przyczyną globalnego kryzysu. Sytuacje kryzysowe są zawsze okresem, gdy dochodzi do wielu zmian. Część przedsiębiorstw upada, natomiast inne się rozwijają. Pandemia COVID-19 i wprowadzone na skutek jej wystąpienia ograniczenia stały się wyzwaniem dla przedsiębiorstw, które chcąc przetrwać i dalej się rozwijać, musiały podjąć próbę dostosowania swoich modeli biznesu do nowych warunków. Ze względu na tematykę niniejszego artykułu szczególnie interesujące jest ustalenie, jak poradziły sobie przedsiębiorstwa społeczne.

Przedsiębiorstwa o statusie społecznym to podmioty zarejestrowane w ogólnopolskiej bazie przedsiębiorstw społecznych, które nie dzielą zysku, ale przeznaczają go na cele społeczne, np. na rzecz społeczności lokalnej lub osób zagrożonych wykluczeniem społecznym pracujących w danym przedsiębiorstwie. Są to przede wszystkim firmy, dla których celem jest wspólne dobro społeczne i socjalne, ich misją zaś jest zaspokojenie potrzeb społecznych. Działają one za pomocą technik biznesowych, opierając się na empatii i solidarności. Do takich przedsiębiorstw zalicza się organizacje spółdzielcze i spółdzielnie pracy, bankowość, spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, niektóre fundacje, stowarzyszenia i spółki *non profit*.

W dobie kryzysu spowodowanego pandemią działalność przedsiębiorstw społecznych była szczególnie trudna. Miesiące pandemii pokazały jednak, że wiele przedsiębiorstw społecznych poradziło sobie w sytuacji kryzysowej, m.in. rozszerzając swoją działalność o usługi niezbędne do walki ze skutkami rozprzestrzeniania się koronawirusa. Wiele z nich zaangażowało się także w działalność społeczną polegającą m.in. na pomocy osobom, które najbardziej ucierpiały w następstwie spowolnienia gospodarczego, zwłaszcza osobom starszym, samotnym i z niepełnosprawnościami.

3. Działalność wybranych przedsiębiorstw społecznych w okresie pandemii

Jednym z wielu przedsiębiorstw społecznych w Polsce jest Wielobranżowa Spółdzielnia Socjalna w województwie dolnośląskim. Na co dzień zajmuje się ona świadczeniem usług budowlanych, pielęgnacją zieleni, rękodzielnictwem w zakresie wyrobów ceramicznych i zdobienia odzieży. Częścią personelu zatrudnionego w spółdzielni są osoby zagrożone wykluczeniem społecznym.

Działalność społeczna spółdzielni ukierunkowana jest na osoby, które najbardziej potrzebują pomocy, w szczególności ludzi starszych, samotnych i z niepełnosprawnością. W okresie kryzysu pandemicznego, od 20 maja 2020 r., spółdzielnia zaangażowała swoich pracowników oraz wolontariuszy spółdzielni w przygotowanie i rozwożenie paczek z żywnością. Spółdzielnia pozyskała niezbędne środki czystości, takie jak: mydła, preparaty do odkażania i dezynfekcji powierzchni oraz środki ochrony osobistej (maseczki, przyłbice). Zaangażowane w pracę spółdzielni

osoby docierały do wszystkich miejsc w okolicy, gdzie znajdowały się osoby najbardziej potrzebujące. Wsparciem objęto medyków, szkoły i straż pożarną. Ciężka praca tych ludzi miała na celu niwelowanie skutków pandemii wśród najbardziej narażonych, czyli: starszych, osób z niepełnosprawnością, z obniżoną odpornością oraz pracowników służb ratowniczych.

Zarówno kryzys spowodowany ograniczeniem działalności gospodarki, jak i zagrożenie życia społeczeństwa spowodowały, że spółdzielnia miała swoich stałych odbiorców usług i stałe zlecenia. Jednak ze względu na wprowadzone ograniczenia i obostrzenia zmuszona była na jakiś czas zminimalizować swoją podstawową działalność. W związku z wprowadzonym stanem epidemiologicznym przedsiębiorstwo społeczne podjęło wszelkie niezbędne kroki, aby zapewnić sobie płynność finansową i uniknąć strat spowodowanych pandemią.

Spółdzielnia skorzystała z pomocy rządowej – w postaci umorzenia składek na ubezpieczenia społeczne za 1 kwartał 2020 r. – i z pożyczki płynnościowej. Ponadto powiększyła swoją ofertę o dodatkową usługę, jaką jest ozonowanie pomieszczeń biurowych w urzędach, pomieszczeniach administracji publicznej, placówkach szkolnych i mieszkaniach prywatnych. Poprzez swoje działania podejmowane w okresie obostrzeń, ograniczeń i ogólnego kryzysu pandemicznego rozreklamowała swoje usługi na tyle, że zyskała wiele zleceń i wzmocniła ekonomicznie swoją działalność.

Kolejnym przykładem działalności społecznej jest konsorcjum, które działa na terenie gminy Hrubieszów w województwie lubelskim. Skupia ono w swoich strukturach dwie spółdzielnie socjalne, mające status przedsiębiorstw społecznych, a tym samym znajdujące się w ogólnopolskiej bazie przedsiębiorstw społecznych. Jest to spółdzielnia socjalna, która w swej codziennej działalności zajmuje się głównie produkcją wyrobów garmażeryjnych, specjalizując się w pierogach. Prowadzi także działalność szkoleniową oraz Klub Integracji Społecznej.

Jedną z jednostek organizacyjnych konsorcjum jest Spółdzielnia Socjalna Galeria Dobrego Smaku, która prowadzi cukiernio-kawiarnię, a swoją działalność rozpoczęła praktycznie wraz z pojawieniem się COVID-19. Drugą jest Spółdzielnia Socjalna Nasze Drogi, założona w partnerstwie z samorządem Gminy Hrubieszów, która zajmuje się głównie remontami dróg, a także realizuje zadania zleczone przez gminę.

Konsorcjum przygotowuje uczestników do podjęcia zatrudnienia przez reintegrację społeczno-zawodową w ramach czterech warsztatów:

- warsztat gastronomiczny – realizuje zadanie publiczne obejmujące dożywianie dzieci i młodzieży w szkołach z terenu gmin w powiecie hrubieszowskim oraz zlecenia indywidualne w zakresie przygotowywania posiłków dla dzieci i młodzieży w szkołach; poza okresem roku szkolnego zajmuje się również obsługą imprez okolicznościowych;
- warsztat gastronomiczno-cukierniczy – przygotowuje obiady domowe i catering dla klientów indywidualnych i firm;

- warsztat remontowo-rolny – wykonuje drobne usługi remontowe na rzecz osób indywidualnych oraz prace z zakresu porządkowania terenów zielonych;
- warsztat opiekuńczo-porządkowy – realizuje zadanie publiczne: świadczenie usług opiekuńczych oraz specjalistycznych usług opiekuńczych na terenie gminy Hrubieszów oraz usługi porządkowe dla klientów indywidualnych.

Łącznie konsorcjum skupia około 70 osób, w tym 30 zatrudnionych na umowę o pracę, pozostałe osoby objęte są zatrudnieniem socjalnym. Z chwilą utworzenia kolejnych spółdzielni socjalnych pojawiła się potrzeba konsolidacji wszystkich podmiotów, aby móc sprostać wyzwaniom, jakie stawia gospodarka rynkowa. Członkom konsorcjum zależy, aby stworzone miejsca pracy były bezpieczne, a warunkiem tego jest sukces gospodarczy przy jednoczesnym zabezpieczeniu potrzeb społecznych pracowników.

Z chwilą wybuchu pandemii COVID-19 w marcu 2020 r. decyzją wojewody działalność centrum została zawieszona do 25 maja, natomiast *lockdown* spowodował, iż spółdzielnie socjalne działające w branży gastronomicznej zmuszone były zamknąć swoją działalność. Z dnia na dzień centrum straciło źródło dochodów. Uczestnicy Centrów Integracji Społecznej (CIS) decyzją Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej mieli zagwarantowaną wypłatę świadczeń integracyjnych, natomiast Samorząd Gminy Hrubieszów udzielił pożyczki na pokrycie kosztów bieżącej działalności centrum. W późniejszym okresie spółdzielnie skorzystały z instrumentów tarczy antykrzysowej. Zanim jednak uzyskały wsparcie, podjęły działania, które pozwoliły im utrzymać płynność finansową.

Realną pomocą było uzyskanie zlecenia z Gminy Hrubieszów na uszycie 11 tys. sztuk maseczek dla mieszkańców Gminy Hrubieszów, z którego udało się wywiązać w terminie. Zostały zakupione odpowiednie maszyny, w krótkim czasie część osób odbyła szkolenie w zakresie wykonania poszczególnych prac krawieckich i na czas realizacji zlecenia podmiot się przebranżowił. W maju udało się uzyskać kolejne zlecenie z Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Hrubieszowie, tym razem na przygotowanie i dowóz ciepłych posiłków dla najbardziej potrzebujących osób z terenu gminy. Z chwilą odmrożenia gospodarki konsorcjum wznowiło sprzedaż detaliczną w lokalach i sklepach. Obecnie przygotowuje się do kolejnego zlecenia – tym razem odbiorcą działań będą znajdujące się w trudnej sytuacji osoby z miasta Hrubieszów.

Pomimo trudnej sytuacji związanej z epidemią, Konsorcjum Spółdzielni Socjalnych wprowadziło na rynek nową markę produktów, bazującą na domowych recepturach, pod nazwą „Hrubieszowskie Przysmaki”. Marka zbudowana jest na ofercie produktów swojskich, wytworzonych z ekologicznych plonów ziemi hrubieszowskiej.

Uruchomiono też sklep internetowy oraz zintensyfikowano działania promocyjne produktów własnych.

Od początku działalność stowarzyszenia opiera się na współpracy międzyinstytucjonalnej oraz partnerstwie z samorządem i biznesem. W dobie pandemii ta umiejętność współpracy zaowocowała, a programy rządowe były dużym wsparciem finansowym.

4. Problemy przedsiębiorstw społecznych w dobie pandemii

Pandemia koronawirusa wpłynęła na warunki funkcjonowania wielu podmiotów, w tym przedsiębiorstw społecznych. Sytuacja stowarzyszeń i fundacji, podobnie jak całego polskiego społeczeństwa, zmienia się w zależności od liczby zachorowań i obowiązujących obostrzeń. Funkcjonują one w warunkach szoku związanego z koniecznością zawieszenia wielu dotychczasowych działań lub znalezienia dla nich nowej formuły, chaosu informacyjnego, braku jasnych wytycznych, niepewności, jak również dużej mobilizacji sektora społecznego.

Na początku pandemii aż 60% stowarzyszeń i fundacji deklarowało zawieszenie wszystkich lub większości dotychczasowych działań, a najdotkliwiej skutki pandemii odczuwały organizacje ze wsi oraz te działające w obszarze sportu lub kultury (Internet 2).

Głównymi problemami przedsiębiorstw społecznych było zachowanie ciągłości działań oraz terminowe wywiązanie się ze zobowiązań formalnych i projektowych. Wśród priorytetowych potrzeb organizacje zgłaszały konieczność wsparcia finansowego i dostęp do wiarygodnych interpretacji wprowadzanych zmian prawnych.

Po roku działania w warunkach pandemii liderzy organizacji odczuwają negatywny wpływ pandemii na sytuację organizacji i wprowadzonych w jej konsekwencji ograniczeń. Przedstawiciele części z nich nie mogli zrealizować swoich planów, utrzymać kontaktów z odbiorcami czy dostosować swoich działań do obowiązujących obostrzeń. 65% podmiotów ocenia, że pandemia pogorszyła ich sytuację ekonomiczną, 41% zawiesiło większość działań podejmowanych przed pandemią, 39% nie prowadzi żadnych działań *on line*, 39% w odpowiedzi na pandemię podjęło nowe działania, 38% w związku z pandemią nawiązało współpracę z innymi podmiotami, a 52% dostrzega pozytywne konsekwencje pandemii dla swojej organizacji (Internet 2).

Według innych podmiotów, negatywnym konsekwencjom pandemii towarzyszą skutki pozytywne. Dla niektórych przedsiębiorstw społecznych, między innymi dla przedstawionych wcześniej spółdzielni, pandemia okazała się czasem rozwoju.

Pandemiczny kryzys, z jednej strony, przystopował i osłabił rozwój ekonomiczny, a z drugiej dał dużo motywacji do działania. Organizacje pozarządowe podjęły wiele inicjatyw stanowiących odpowiedź na problemy i potrzeby wywołane pandemią. Jedną z postaw było przeniesienie działań organizacji do Internetu. Poziom aktywności przedsiębiorstw społecznych w dobie pandemii jest w dużej mierze związany z tym, w jakim stopniu jest ona w stanie prowadzić swoją działalność w sieci. Możliwość podjęcia aktywności *on line* zależy nie tylko od charakteru działań, ale też od wcześniejszych doświadczeń i stopnia korzystania z nowych technologii przed pandemią.

Jak wynika z danych statystycznych, 57% w 2020 roku miało niższe przychody niż w roku poprzednim, a zdecydowana większość wiąże to z pandemią (Internet 2).

Redukcja przychodów częściej dotknęła organizacji z małych i średnich miast z branż, takich jak: kultura i sztuka, sport i turystyka oraz edukacja i wychowanie, oraz stowarzyszeń i fundacji, które w 2019 roku miały przychody między 1 tys. zł

a 100 tys. zł. 29% badanych obserwowało spadek w dostępie do źródeł samorządowych, takich jak tarcze antykryzysowe, a 54% podmiotów ubiegało się o wsparcie od instytucji, np. rządu, samorządu, biznesu i innych organizacji pozarządowych.

68% organizacji ocenia sytuację odbiorców swoich działań jako gorszą niż przed pandemią, w 17% organizacji ubyło stałego personelu, w 36% przypadków organizacji ubyło wolontariuszy.

65% badanych podmiotów obawia się utraty ciągłości usług świadczonych odbiorcom, 48% ma trudność w korzystaniu ze wsparcia wolontariuszy, a 47% dostrzega problem z utrzymaniem wsparcia darczyńców i sponsorów (*Rok w pandemii, 2020/2021*).

Najczęstszą przyczyną zawieszenia aktywności stowarzyszeń i fundacji był utrudniony lub niemożliwy bezpośredni kontakt z odbiorcami działań. Wśród organizacji, które zaprzestały działań z tego powodu, były zarówno te, których dotknęły konsekwencje obostrzeń, jak i te, które same postanowiły nie narażać swoich odbiorców na niebezpieczeństwo kontaktu z wirusem COVID-19.

W opozycji do omówionych w punkcie 2 przykładów, w organizacji, które zdołały poradzić sobie z pandemią, stoją badania przeprowadzone przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych (www.ekonomiaspoleczna.gov.pl).

Jak wynika z przeprowadzonych badań, pandemia COVID-19 negatywnie wpłynęła na funkcjonowanie 77,3% przedsiębiorstw społecznych. Do najczęściej wskazywanych negatywnych jej skutków należały: zmniejszenie liczby klientów, spadek popytu na towary/usługi i absencja pracowników.

Opinie wskazujące na pozytywny wpływ pandemii wyraziło 7,9% badanych. Aż 43,6% respondentów zadeklarowało, że nie doświadczyło pozytywnych skutków kryzysu pandemicznego. Przedstawiciele organizacji społecznych, które takie skutki zaobserwowali, wskazywali na: poszerzenie oferty o nowe produkty czy usługi i wzrost zaangażowania pracowników.

Zdecydowana większość przedsiębiorstw społecznych nie zdecydowała się na zmianę branży, a całkowitego przebranżowienia dokonało jedynie 1,5% podmiotów. Znacznie częstsze są przypadki, w których pandemia COVID-19 i zarządzony w jej wyniku *lockdown* stały się bodźcem do wdrażania innowacji w obszarze działalności przedsiębiorstwa (np. poszerzania bazy klientów, otwarcia nowych kanałów sprzedaży). W przypadku podmiotów, które miały w sobie potencjał elastyczności, jak wykazano w trakcie wywiadów pogłębionych, pandemia stworzyła warunki, aby zarówno liderzy, jak i pracownicy szukali i wdrażali rozwiązania, które miały zmaksymalizować szanse przetrwania kryzysu.

5. Instrumenty wspierania działalności przedsiębiorstw społecznych w okresie pandemii

Dużym wsparciem dla prowadzących działalność gospodarczą podmiotów ekonomii społecznej są rozwiązania zaproponowane w rządowym pakiecie antykryzysowym.

Przedsiębiorstwa działające jako średnie firmy z województw lubelskiego, podkarpackiego, podlaskiego, świętokrzyskiego i warmińsko-mazurskiego mogły np. uzyskać dofinansowanie w ramach Programu Operacyjnego Polska Wschodnia.

W rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 26 lutego 2021 r. w sprawie wsparcia uczestników obrotu gospodarczego poszkodowanych wskutek pandemii COVID-19 zaproponowano następujące rozwiązania:

- umorzenie lub rozłożenie na raty zaległości podatkowych;
- zwolnienie ze składek ZUS;
- dofinansowanie wynagrodzeń (do 40% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia);
- świadczenia postojowe wypłacane przez ZUS oraz dodatkowe świadczenia postojowe;
- jednorazową dotację;
- świadczenia na rzecz ochrony miejsc pracy;
- ułatwienia w spłacie zobowiązań;
- wsparcie lokalne, np. w kwestii zwolnienia z czynszów;
- przesunięcie obowiązków sprawozdawczych i zapłaty podatków;
- świadczenia dla uczestników CIS, WTZ;
- automatyczne przedłużenie orzeczeń o niepełnosprawności, badań pracowczych;
- dodatkowy zasiłek opiekuńczy;
- możliwość zlecania zadań publicznych w celu zapobiegania, przeciwdziałania i zwalczania COVID-19 z pominięciem otwartego konkursu ofert (Ustawa z dnia 31 marca 2020 r.)

Udzielone wsparcie korzystnie wpłynęło na złagodzenie skutków pandemii i ograniczeń sanitarnych. W tym kontekście warto podkreślić, że liderzy organizacji chcieli z oferowanego wsparcia korzystać, a przyczyną braku podjęcia starań o udzielenie pomocy był najczęściej brak możliwości spełnienia formalnych wymagań lub, rzadziej, brak wiedzy o dostępnych rozwiązaniach.

Istotnym instrumentem wsparcia przedsiębiorstw społecznych, zwłaszcza zaś spółdzielni socjalnych, może być mechanizm zakupowy, jednak nie jest on powszechnie znany wśród tych organizacji. Jest to instrument, którego działanie polega na dokonywaniu przez Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES) zakupów produktów i usług od przedsiębiorstw społecznych, będących w trudnej sytuacji finansowej w następstwie wystąpienia COVID-19, które to następnie zostaną wykorzystane przez różne podmioty na rzecz przeciwdziałania skutkom wystąpienia COVID-19.

Według badania aż 24,4% respondentów nie wie, w jaki sposób ten mechanizm działa, a co za tym idzie – nie korzysta z niego (Internet 2). Korzystne byłoby zatem edukowanie przedstawicieli tych podmiotów w zakresie tego, czym jest ów mechanizm zakupowy i jakie niesie ze sobą korzyści, co może prowadzić do polepszenia sytuacji przedsiębiorstw społecznych.

Wpływ na sytuację ekonomiczną przedsiębiorstw społecznych w czasie pandemii miało wiele czynników, w tym czynnik ludzki. Jest on szczególnie istotny w przypadku tych najliczniej występujących małych organizacji, których aktywność bazuje często na sprawności, charyzmie i zaangażowaniu personelu.

Drugą ważną kwestią w kontekście czynnika ludzkiego to kompetencje. Część organizacji miała po prostu szczęście mieć w swoim zespole osoby z kluczowymi w czasie pandemii kompetencjami. W przypadku podmiotów, które takich osób nie mają, proces uzupełniania brakujących kompetencji będzie wymagał czasu, nakładów, a przede wszystkim świadomych decyzji (Internet 5).

Na podstawie wyników badań przeprowadzonych w grupie 360 przedsiębiorstw społecznych w Polsce stwierdzono, że nie można jednoznacznie potwierdzić prawdziwości przyjętej hipotezy. Osłabienie ekonomiczne przedsiębiorstw społecznych wskazała około połowa badanych jednostek, druga połowa to organizacje, które dzięki COVID 19 ożywiły swoją działalność.

Wyniki badań przeprowadzone przez organizację (informacje pozyskano z fakty.ngo.pl) skłaniają do refleksji nad działaniami, jakie podejmowały organizacje w okresie pandemii. Procesowi oceny towarzyszy poczucie pewnego „rozdarcia”. Organizacjom, które prowadzą zróżnicowane działania, trudno jednoznacznie ocenić to, jak sobie poradziły w pandemii. W jednym obszarze nie są w stanie działać z powodu ograniczeń formalnych i natury tych działań, z kolei w innej sferze bardzo się rozwijają. Ocena takich organizacji, czy są beneficjentami pandemii, czy dała im ona jakiś „kop rozwojowy”, czy też wręcz przeciwnie – są „ofiarami” pandemii, nie jest zatem łatwa.

Najmniejsze organizacje wiejskie nie mogły prowadzić zdalnie swojej działalności ze względu na charakter i zakres świadczonych usług, jednak nie oznacza to, że nie osiągały dochodów w czasie kryzysu gospodarczego. Duża część działań organizacji sprzed pandemii jest zawieszana, ale osoby skupione wokół nich starają się być aktywne, często wbrew wszelkim przeciwnościom, i to je wzmacnia.

Na podstawie wyników badań stwierdzono, że w efekcie pandemii najbardziej osłabiły się ekonomicznie organizacje z małych miast, które świadczą bezpośrednią pomoc osobom potrzebującym, opierają swoją działalność na pracy wolontariuszy lub współpracowników na umowach cywilnoprawnych i są finansowane z przez samorządy (*Rok w pandemii*, 2020/2021). Natomiast wzmocniły swoją działalność przedsiębiorstwa mające w swoim składzie liderów i współpracowników zdolnych do wprowadzania nowych rozwiązań.

Literatura

Rok w pandemii. 2020/2021, wyniki badania przeprowadzonego na przełomie 2020/2021 roku (kwiecień 2020). Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor.

Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. z 2020 r., poz. 2261)

Ustawa z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2020 r., poz. 56)

Źródła internetowe

1. https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/Jak,sobie,radzic,w,trakcie,pandemii,i,pomagac,potrzebujacym_4222.html (dostęp: 22.12.2021)
2. www.fakty.ngo.pl/ (dostęp: 21.12.2021)
3. <https://ec.europa.eu/growth/sectors/socialeconomy/enterprises/> (dostęp: 30.12.2021)
4. www.portalsamorzadowy.pl/polityka-i-spoleczenstwo/ograniczanie-dzialalnosci-pandemia-zachwiala-sektorem-organizacji-non-profit,229936 (dostęp: 30.12.2021)
5. https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/EKONOMIA_SPOLECZNA/Przedsi%C4%99biorstwa%20spo%C5%82eczne%20a%20Covid19_raport%20cz%C4%99%C5%9B%C4%87%20II.pdf (dostęp: 30.12.21)
6. <https://www.portalsamorzadowy.pl/polityka-i-spoleczenstwo/ograniczanie-dzialalnosci-pandemia-zachwiala-sektorem-organizacji-non-profit,229936> (dostęp: 30.12.2021)
7. <https://publicystyka.ngo.pl/pod-lupa-rok-w-pandemii-jaki-byl-dla-ngo> (dostęp: 26.06.2022)
8. <https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/Wstepny,projekt,zalozen,do,ustawy,o,es,3990.html> (dostęp: 30.10.2021)

THE INFLUENCE OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE FUNCTIONING OF SOCIAL ORGANIZATIONS IN POLAND

Abstract: The topic of the article is to present how the Covid-19 pandemic influenced the functioning of social enterprises in Poland. The time scope of the research covers the fourth quarter of 2019 and the entire year 2020. The article describes the activity of social enterprises during the crisis and restrictions. To what extent solutions implemented on their own, such as: ingenuity of managers, involvement of human capital, and protective solutions offered under the Anti-Crisis Shields, allowed to maintain financial liquidity. The issues of negative effects and the impact of the pandemic on the further activities of these organizations were also discussed.

Keywords: social organization, organizations, the COVID-19 pandemic.